

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ**

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

Кримінальне право України (особлива частина)

на тему:

**Кримінальна відповідальність
за розголошення державної таємниці та за втрату
документів, що містять державну таємницю**

Виконала:

студентка групи Пб-11

Шаплай Аліна

Науковий керівник:

к.ю.н. Томчук І.О.

Тернопіль, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ОБ’ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА РОЗГолошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію	5
1.1. Об’єкт злочинів, передбачених у ст.ст. 328, 329 КК України.....	5
1.2. Обов’язкові ознаки об’єктивної сторони досліджуваних складів злочинів...	8
РОЗДІЛ ІІ. СУБ’ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА РОЗГолошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію	11
2.1. Суб’єкт злочинів, передбачених у ст.ст. 328, 329 КК України.....	11
2.2. Обов’язкові ознаки суб’єктивної сторони досліджуваних складів злочинів.....	13
РОЗДІЛ ІІІ. ДОСВІД ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	16
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	27

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до ч.1 ст. 17 Конституції України, захист територіальної цілісності та суверенітету, забезпечення інформаційної та економічної безпеки України виступають чи не найважливішою справою української нації та основними функціями нашої держави. Не секрет, що ХХІ ст. являється епохою інформаційного соціуму, де захист інформаційної безпеки набуває першості. У даному контексті дієвим засобом виступає Кримінальний кодекс України, норми якого безпосередньо спрямовані на захист таємної інформації, яку держава певним чином обмежує в обігу.

Вбачається, що актуальність даної теми полягає в тому, що державна таємниця виступає досить важливим та складним поняттям, що має вагоме значення як для зовнішньої, так і внутрішньої політики держави. А тому, в разі відсутності відповідальності за її розголошення, можливе порушення цілісності країни, що матиме наслідком розпад держави.

Стан дослідження теми. Проблематику кримінальної відповідальності за досліджувані злочини за ст.ст. 328 та 329 КК України були присвячені праці таких учених як П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, О. О. Дворнікова, І. П. Касперського, М. Й. Коржанського, Л.М. Кривоченка, В. В. Кухаря, П. С. Матишевського, С. М. Паршина, І. В. Смолькової, В.Я. Тація, М. І. Хавронюка та багатьох інших.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі правової регламентації державної таємниці та у зв'язку з її розголошенням, а також за втрату документів, що містять державну таємницю.

Предметом курсового дослідження виступають кримінально-правові норми, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст.ст. 328 та 329 КК України.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження виступає комплексне вивчення правових аспектів дослідження проблеми кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці та втрату документів, що

містять таку інформацію, вироблення правил кваліфікації, що спрямовані на забезпечення єдності правозастосування.

Для досягнення зазначеної мети вбачається вирішити наступні **завдання**:

- розглянути загальні засади дослідження проблеми кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію;
- охарактеризувати об'єктивні ознаки складів злочинів за розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію;
- провести аналіз суб'єктивних ознак складів злочинів за розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію;
- перейняти досвід деяких зарубіжних країн щодо кримінально-правової охорони державної таємниці.

РОЗДІЛ І. ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ВТРАТУ ДОКУМЕНТІВ, ЩО МІСТЯТЬ ТАКУ ІНФОРМАЦІЮ

1.1. Об'єкт злочинів, передбачених у ст.ст. 328, 329 КК України

В умовах економічних, соціальних, політичних та правових змін, що останнім часом спостерігаємо у нашій державі, проблема кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію набуває особливої актуальності. Дані кримінальні правопорушення передбачені статтями 328 та 329 Кримінального кодексу України (надалі – КК України) [1].

Будь-яке суспільно небезпечне діяння посягає на об'єкт кримінального правопорушення, який, в свою чергу, суворо охороняється законом. Але, як доречно підмітили науковці, таке посягання на об'єкт може бути подвійним:

- 1) завдання певної шкоди об'єкту, що охороняється правовими нормами;
- 2) приведення об'єкту до стану небезпеки заподіяння шкоди [2, с. 151].

Мається на увазі, що всі злочинні діяння слід розділити на ті, що спричиняють фактично злочинні наслідки та ті, що породжують реальну можливість їх настання. Власне до другої групи законодавець відніс розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію.

Безпосереднім об'єктом, якому спричиняється шкода унаслідок вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень, виступають умови безпечного існування держави, суспільства та кожної людини зокрема. Цей наслідок, що існує у вигляді джерела небезпеки є нематеріальним. І хоч перший наслідок за своєю суттю маскує в собі вірогідність спричинення шкоди недоторканості нашої держави, її територіальній цілісності, суверенітету, економічній та політичній незалежності, бойовій готовності Збройних Сил України та других військових формувань, вірогідність спричинення шкоди здоров'ю, життю та

гідності особи, майну або ж другим людським цінностям. Проте, не можна із впевненістю стверджувати, що кожен випадок несанкціонованого витоку державної таємниці обов'язково повинен завершитися завданням шкоди вище вказаним об'єктам.

Здійснивши аналіз нормативно-правової бази України з питань охорони державної таємниці, ми дійшли висновку, що наразі відсутнє чітке тлумачення поняття відомостей, що становлять державну таємницю. Проте, ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» (надалі – Закон) дає безпосередньо визначення самої державної таємниці: «вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою» [3].

Окрім того, в даному Законі законодавець наголосив, що інформація, котра утворює державну таємницю, обов'язково вноситься до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (надалі – ЗВДТ).

Засекречування інформації та віднесення її до державної таємниці здійснюється Службою безпеки України (надалі – СБУ). Відповідно до наказу СБУ та чи інша інформація у сфері економіки, оборони, науки й техніки, охорони правопорядку та державної безпеки, зовнішніх відносин відповідно до законодавчо встановленого порядку обов'язково повинна бути включена до єдиної форми реєстрації аналізованих відомостей в Україні, тобто до ЗВДТ [4].

Варто відмітити, що окрім Закону України «Про державну таємницю» є ще ряд другорядних національних законодавчих актів, що теж закріплюють перелік відомостей, що становлять зміст державної таємниці. Мова йде про Закони України «Про розвідувальні органи України» [5] та «Про контррозвідувальну діяльність» [6].

Таким чином, у правовій науці кримінального права утворилось кілька точок зору щодо визначення безпосереднього об'єкту досліджуваних кримінальних правопорушень. Проте, ми підтримуємо позицію науковців

Хавронюка М. І. та Мельника М. І., які до нього відносять режим державної таємниці, тобто єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці., що забезпечує безпеку держави [7, с. 907]. Вважаємо, що дане ними визначення безпосереднього об'єкту повністю вкладається в логічний ланцюг розуміння соціальних відносин у сфері охорони державної таємниці. Таким чином, убачається, що безпосереднім об'єктом аналізованих кримінальних правопорушень за ст. 328 та 329 КК України виступає режим державної таємниці, а саме встановлений відповідно до вимог актів національного законодавства єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці, що, в свою чергу, забезпечує безпеку держави.

На думку Усова Д. С. даний безпосередній об'єкт виступає в якості основного, поруч з яким посягання суспільно небезпечного діяння може відбуватись й на другі соціальні відносини. Для прикладу, розголошення державної таємниці, зокрема за ч. 2 ст. 328 КК України розголошення відомостей про особу, котра вчиняє оперативно-розшукову діяльність, може спричинити тяжкі наслідки, що полягають у посяганні на її свободу, здоров'я, життя або створення серйозної небезпеки для його здоров'я чи життя [8, с. 723].

У такому випадку безпосереднє посягання спрямоване на свободу, здоров'я чи життя особи. Таким чином, суспільні відносини будуть виступати в якості додаткового факультативного об'єкту.

Однією з головних ознак складу злочину, передбаченого ст. 328 та 329 нового КК України, є предмет даного кримінального правопорушення – інформація, що становить державну таємницю [1]. Зазначимо, що предметом цього злочину є відомості, що становлять державну таємницю.

Таким чином, у визначенні державної таємниці існують такі ознаки:

1) обмеженість доступу до державної таємниці як виду таємної інформації, тобто відомості, що становлять таку таємницю, підлягають засекречуванню (обмеженню їх поширення і доступу до їх матеріальних носіїв);

2) значущість, важливість таких відомостей у певний проміжок часу для інтересів держави, тобто в разі розголошення державної таємниці національній безпеці України може бути завдана суттєва шкода (матеріальний критерій);

3) чітке визначення сфер, у яких може існувати державна таємниця (оборона, економіка, наука і техніка, зовнішні відносини, державна безпека й охорона правопорядку);

4) передбаченість відомостей, що становлять державну таємницю, Законом, тобто встановлення переліку таких відомостей у спеціальному правовому акті – Зводі, на підставі та в межах якого створюються розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю (формальний критерій);

5) охорона такої секретної інформації державою, тобто встановлення на підставі чинного законодавства єдиного порядку забезпечення охорони зазначеної інформації державно-правовими засобами [9, с. 47].

Отже, якщо розголошена інформація не відповідає будь-якій з цих ознак, особа не підлягає кримінальній відповідальності за ст. 328 КК України.

1.2. Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони досліджуваних складів злочинів

Звернемо увагу, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення виявляється в розголошенні відомостей, що становлять державну таємницю. Дія чи бездіяльність, які виступають вираженням дії, можуть призводити до того, що відомості стають надбанням сторонніх осіб. Саме тому дія може виражатися, для прикладу, в розголошенні секретних даних шляхом публікації у пресі, у розмові, письмовому повідомленні і т.д.

Отже, як зазначено в навчальній літературі, бездіяльність може полягати в недодержанні правил зберігання, використання, «перевезення матеріалів, документів, коли створюється можливість ознайомлення з відомостями сторонніх осіб. Спосіб розголошення для кваліфікації значення не має. Злочин

вважається закінченим з моменту розголошення відомостей, коли вони стали відомі хоча б одній сторонній особі» [10, с. 416].

Об'єктивно обов'язкового встановлення потребують три основні моменти розголошення державної таємниці:

1) порушення деяких вимог нормативно-правових актів, котрі прописують порядок поводження із державною таємницею, що може проявлятися як в дії, так й бездіяльності;

2) сприйняття сторонньою особою відомостей, котрі становлять державну таємницю,;

3) встановлення причинного зв'язку між порушенням злочинцем установлених правил поводження з державною таємницею та їх сприйняттям сторонньою особою [11, с. 24].

Варто відмітити, що витік таємної інформації може мати наслідком зі сторони держави неконтрольований обіг її в інформаційному просторі, що породжує ризик ознайомлення з такою секретною інформацією осіб, котрі прямо заінтересовані у спричиненні за її допомогою реальної шкоди інтересам суспільства, держави та людей, що охороняються нормами чинного кримінального законодавства. Звісно, що така ситуація розцінюється як несприятлива, адже породжує створення умов, внаслідок яких шкода основному об'єкту кримінального правопорушення може бути спричинена в будь-який момент.

Однозначно, що такий витік таємної інформації, що має державне значення, як результат діяння (дії/бездіяльності) особи, в результаті яких така інформація стала відомою особам, яким заборонений законом доступ до неї, а також суспільно небезпечні наслідки, що настали внаслідок її розголошення внаслідок чи втрати документів, що її містять, перебувають у відносинах причини й наслідку.

Хочемо звернути увагу, що конструювання об'єктивних ознак досліджуваних складів кримінальних правопорушень, у спосіб, відповідно до якого кримінальна відповідальність за їх вчинення настає за створення

виключно потенційної умови щодо спричинення об'єкту кримінального правопорушення шкоди, фактично сприяло законодавчому закріпленню теорії «condition sine qua non», що в перекладі з латині означає «умова, без якої немає» [2, с. 39].

Таким чином, протиправні діяння за об'єктивною стороною досліджуваного складу кримінального правопорушення, суспільну небезпеку становлять виключно за умови спричинення такими діями/бездіяльністю суспільно небезпечних наслідків у вигляді спричинення шкоди недоторканості України, її територіальної цілісності, суверенітету, економічній та політичній незалежності, життю, здоров'ю та гідності кожної особи, бойовій готовності Збройних Сил України та других військових формувань, майну та решті цінностей.

РОЗДІЛ II. СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ВТРАТУ ДОКУМЕНТІВ, ЩО МІСТЯТЬ ТАКУ ІНФОРМАЦІЮ

2.1. Суб'єкт злочинів, передбачених у ст.ст. 328, 329 КК України

Досліджуючи дане питання, вбачається за доцільне розпочати із аналізу визначення рівня розробленості даної проблематики в науковому світі. Адже, за той час, який науковці досліджують проблему суб'єкта кримінального правопорушення, наукова думка, в переважній більшості, з даного питання вже чітко сформувала відповідні наукові позиції та погляди.

Суб'єктом досліджуваного кримінального правопорушення виступає особа, котрій відомості, що становлять державну таємницю, у зв'язку з виконанням нею службового обов'язку стали відомі або ж були довірені, за умови, що в даному випадку відсутні ознаки шпигунства чи державної зради. Тобто, така особа повинна:

- 1) мати дозвіл на користування відомостями, що становлять державну таємницю;
- 2) такі відомості повинні бути їй довірені або стати відомі у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків;
- 3) мати відповідне службове становище, що дозволяє їй користуватись такими відомостями [12, с. 253].

Обов'язковими ознаками суб'єкту розголошення державної таємниці виступають особи, які мають фізичний статус, осудні особи і, які досягли віку кримінальної відповідальності, що настає за вчинення цього діяння.

Нам потрібно врахувати питання допуску до державної таємниці особи, яке регулюється на підставі Закону України «Про державну таємницю» [3]. Положення ч. 2 ст. 22, даного закону, наголошують: «Допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років...». Крім того, положення цієї статті, наголошують про необхідність особі мати

відповідне службове становище, а саме: «... які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання...». Тобто, за загальним правилом допуск до державної таємниці можуть отримати особи, які досягли повноліття.

В той же час, відповідно до положень ч. 3, вищезазначеної норми, в окремих випадках, які визначаються міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, за погодженням із Службою безпеки України громадянам України віком від 16 років може надаватися допуск до державної таємниці із ступенями секретності «цілком таємно» та «таємно», а віком від 17 років – також до державної таємниці із ступенем секретності «особливої важливості».

Таким чином, цю проблему визначає закон, хоча, як ми бачимо, безумовного встановлення межі віку з якого настає кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці не має.

Що стосується розголошення державної таємниці та втрати документів, що містять державну таємницю, то в цьому випадку під службовим обов'язком розуміють сукупність відповідних справ та певного обсягу роботи, що визначається посадою, яку займає зобов'язана особа, в межах виконання нею дій по забезпеченню, чи то обслуговуванню тих чи інших інтересів з охорони державної таємниці.

Підводячи підсумок, вбачається зробити наголос на тому, що суб'єкт розголошення державної таємниці є спеціальний, іншими словами, ним виступає особа, якій були довірені, або ж стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, що становлять державну таємницю та документи, які її містили.

Таким чином, суб'єктами досліджуваних складів кримінальних правопорушень за ст.ст. 328 та 329 КК України, мають виступати не тільки ті особи, котрим такі відомості стали відомими завдяки виконання ними службових обов'язків чи були їм довірені, але й другі особи, які до державної таємниці одержали доступ у законодавчому порядку, або ж одержали доступ до

такої інформації випадково, проте, в будь-якому випадку, усвідомлювали суть такої інформації й можливість спричинення, в разі подальшого її поширення шляхом оприлюднення чи розголошення, шкоди охоронюваним кримінальним законодавством інтересам життєдіяльності людей та суспільства.

2.2. Обов'язкові ознаки суб'єктивної сторони досліджуваних складів злочинів

Не дивлячись на те, що для вказаних кримінальних правопорушень виступає спільним являється безпосередній об'єкт, а саме суспільні відносини, що склалися в сфері охорони державної таємниці чи конфіденційної інформації, ці кримінально карані діяння мають деякі відмінності в суб'єктивній стороні їх складів, а тому потребують самостійного аналізу.

Суб'єктивна сторона злочину передбаченого статтею 328 Кримінального кодексу України – це будь-яка форма вини: як умисел (прямий/непрямий), так і необережність (самовпевненість/недбалість). Обов'язковою ознакою вини є усвідомлення суб'єктом того, що відомості, які розголошуються, становлять державну таємницю, і що вони доводяться до відома сторонніх осіб. Мотив і мета розголошення державної таємниці можуть бути різними, при цьому не впливаючи на кваліфікацію скоєного [13, с. 125].

Таким чином, якщо особа вважає, що передає іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомості, що становлять державну таємницю або розголошує відомості, що становлять державну таємницю, а насправді ці відомості становлять службову інформацію, зібрану у процесі контррозвідувальної, оперативно-розшукової діяльності, у сфері оборони країни, а тому, вчинене нею діяння не може кваліфікуватись за статтею 328 Кримінального кодексу України.

Суб'єктивна сторона злочину передбаченого статтею 329 Кримінального кодексу України характеризується змішаною формою вини: до порушення

правил можливий як необережність, так й умисел, а до самої втрати – виключно необережність [13, с. 125].

Проаналізувавши ознаки суб'єктивної сторони складу злочинів передбачених статтями 328-329 КК України можна дійти висновку, що злочин передбачений статтею 328 КК України може мати змішану форму вини, а саме, умисел щодо діяння, а необережність щодо наслідку. Таким прикладом розголошення відомостей, що становлять державну таємницю є той випадок коли особа умисно порушила умови зберігання вказаної інформації або розмножувала зазначену інформацію, і як наслідок передавши свій цифровий пристрій третій особі, з необережності розголосила відомості, які становлять державну таємницю.

Отже, розмежування злочинів за суб'єктивною стороною – дуже складний аналітичний процес, оскільки, якщо – діяння (об'єктивна сторона складу злочину) завжди передбачена в диспозиції статті Кримінального кодексу України, то для встановлення суб'єктивної сторони складу злочину необхідно виокремити психічне ставлення особи, до вчиненого нею діяння.

З наведених вище положень можна зробити висновок, що аналіз суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення відіграє дуже значну роль під час кваліфікації, оскільки дозволяє розмежовувати, в тому числі кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці між собою.

Варто також наголосити на необхідності внесення до закону про кримінальну відповідальність, а саме, в статтю 328 КК України змін, визначивши додаткову кваліфікуючу обставину – вчинення кримінального правопорушення з корисливого мотиву, яка буде не тільки кваліфікуюча, а і факультативною ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що характеризуватиме внутрішні спонукання особи, якими вона керується при його вчиненні.

Таким чином, суб'єктивна сторона досліджуваних складів кримінальних правопорушень, за умови спрямування умислу на спричинення шкоди

основному об'єкту або ж допущення настання такої шкоди, становить суспільну небезпеку. Суспільно небезпечні наслідки й наставатимуть у разі вчинення кримінальних правопорушень за ст.ст. 328 та 329 КК України в тому, випадку, коли для суб'єктивної сторони яких характерним буде вчинення суспільно небезпечного діяння без прямого умислу, але шляхом злочинної самовпевненості, тобто коли винний не розраховував на настання таких наслідків, але міг передбачити реальний розвиток причинного зв'язку між наслідками, що настали та власною поведінкою; та шляхом злочинної недбалості, коли винний повинен був й міг усвідомлювати можливість настання вище зазначених наслідків.

РОЗДІЛ III. ДОСВІД ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Однією із гарантій підтримки недоторканості та цілісності кожної держави, де б вона не знаходилася на географічній мапі світу та економічного розвитку, виступає ефективна система охорони державної таємниці.

Особливої актуальності це питання набуває в складних умовах сьогодення для нашої держави, коли на Сході України досі триває збройний конфлікт, а тому питання кримінально-правової охорони державної таємниці потребує детального наукового дослідження й відповідного належного законодавчого врегулювання. Вбачаємо, що запозичення позитивного зарубіжного досвіду буде одним із найефективніших шляхів здійснення наукового та законодавчого дослідження системи охорони державної таємниці.

Розглянемо зарубіжний досвід кількох країн, аби краще зрозуміти, який з них слід запозичити нашому законодавцю.

Зокрема, питання правової охорони державної таємниці за законодавством Естонії врегульовано Законом «Про державну таємницю та секретну інформації іноземних держав» (State Secrets and Classified Information of Foreign States Act), згідно з яким, державна таємниця виступає інформацією, котра в інтересах міжнародних відносин чи національної безпеки Естонії, вимагає охорони від розкриття. За естонським законодавством секретна інформація, залежно від ступеня виокремлюється на наступні види:

- інформація із обмеженим доступом,
- секретна інформація,
- конфіденційна інформація,
- інформацію із грифом «Цілком таємно» [14, с. 1].

Законодавець Естонії державну таємницю та її охорону у сфері національної оборони класифікував на:

1) інформація, котра має безпосереднє відношення до підготовки, операції та управління національної оборони, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни;

2) інформація про підготовку й операції з мобілізації, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни;

3) інформація про запас, необхідний для організації мобілізації, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни або яка підлягає розголошенню за договором;

4) інформація, що була зібрана з радіолокаційних інформаційно-спостережних систем військ оборони;

5) відомості, що мають відношення до військової зброї та боєприпасів естонських військ і Ліги оборони, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни, або ж яка підлягає розголошенню за міжнародними договорами;

6) інформація стосовно досліджень та винаходів, що проводяться для цілей громадського захисту, та їх результатів, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни;

7) відомості, що були зібрані структурними підрозділами сил оборони, котрі безпосередньо займаються розвідкою та контррозвідкою, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни;

8) інформація про склад, розподіл та функції бюджету структурних підрозділів сил оборони, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни;

9) відомості стосовно збору таємної інформації структурними підрозділами сил оборони, включаючи інформацію про методи збору інформації та про об'єкти, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни;

10) інформація про міжнародне співробітництво стосовно питань контррозвідки й розвідки, що проводяться силами оборони, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни;

11) інформація про військово-географічні райони сил оборони та Ліги оборони, за виключенням інформації, розкриття якої не завдало б шкоди безпеці аналізованої країни [14, с. 2].

Вище вказана інформація впродовж терміну від 10 до 50 років розмежовується як службова, секретна або цілком таємна.

Віднесення відомостей чи інформації до державної таємниці закінчується:

1) після спливу терміну, впродовж якого вона вважалася державною таємницею;

2) після настання спеціальної події;

3) у випадку дострокового припинення віднесення інформації до державної таємниці [14, с. 5].

Серед позитивних моментів охорони державної таємниці за законодавством Естонії слід відзначити детальний опис процедури допуску до неї, із визначенням обов'язків суб'єктів державної таємниці, констатацією форм документів для його оформлення, процесу підвищення або ж, навпаки, зниження ступеню секретності та унікальностей зберігання носіїв державної таємниці.

Вбачається, що це, насамперед, пов'язується із тим моментом, що після розпаду СРСР Естонська республіка своїм орієнтиром обрала європейські країни [15, с. 20]. На сьогоднішній день естонське законодавство ґрунтується на основному Законі «Про державну таємницю та секретну інформацію іноземних держав», в якому прописано, що державною таємницею являється інформація, «яка належить державі, перебуває під контролем держави, створена нею або для неї» [16, с. 118].

Таким чином, порівнявши естонське й українське законодавство стосовно класифікації охорони державної таємниці, слід дійти висновку, що законодавство обох зазначених країн містить чітке розмежування інформації, котра становить державну таємницю за видами, підвидами та термінами їх охорони.

Більш того, якщо у відповідному Законі Естонської республіки знаходимо чіткі визначені можливі ступені секретності у сфері охорони державної таємниці тої чи іншої інформації, часові межі її охорони, то в національному законодавстві України існує так би мовити своєрідна диспозитивність у даному питанні, вирішення якого нормотворець відніс на розгляд державного експерта з питань таємниць або ж колегії державних експертів із питань таємниць.

Суттєвою відмінністю естонського законодавства від українського у сфері охорони державної таємниці є й те, що в Естонській республіці залежно від ступеня секретності панує більш ширший розподіл інформації та більш тривалий термін дії рішення про віднесення її саме до державної таємниці.

В цій країні ефективна організація захисту державних таємниць забезпечується наступними шляхами:

«- встановленням кримінальної (дисциплінарної) відповідальності за порушення процедури доступу до державних таємниць, порушення вимог обробки державних таємниць і носіїв секретних відомостей, а також за незаконне розсекречення державних таємниць;

- захистом державних таємниць від незаконного розсекречення;

- згодою на дотримання вимог, установлених для обробки державних таємниць і секретних носіїв» [17, с. 327].

Слід зазначити, що Кримінальним кодексом Естонії за розголошення державної таємниці чи секретної інформації іноземних держав встановлена відповідальність у вигляді позбавлення волі до 5 років, а у випадку, якщо злочинне діяння скоєно юридичною особою – накладається штраф [18, с. 55].

Окрім того, естонське законодавство передбачає кримінальну відповідальність за публікацію державної таємниці або ж секретної інформації іноземних держав через необережність у вигляді ув'язнення до 1 року, злочинне діяння, яке було учинено юридичною особою, карається накладенням штрафу [18, с. 55]. Проте варто відмітити, що естонський нормотворець в Особливій частині Кримінального кодексу Республіки Естонія не зазначив

розмір штрафу, який повинен застосовуватися до юридичної особи в разі скоєння такого злочину.

Як максимальний, так й мінімальний розмір штрафу, котрий може бути застосований до юридичної особи, встановлено Загальною частиною Кримінального кодексу Естонії і становить аж від 4-ьох до 16-ти мільйонів євро [18, с. 7].

Усов Д. С. серед позитивних особливостей охорони державної таємниці в Естонській республіці називає наступні: «визначення як ознак складу злочину відомостей різних ступенів секретності, відсутність спеціальних ознак суб'єкта злочину, передбачення як об'єктивну сторону складу злочину не тільки розголошення певних відомостей, а й видачу незаконного дозволу на доступ до відомостей, що становлять державну таємницю» [19, с. 106].

Таким чином, вбачається, що провівши порівняння санкції статей КК України та КК Естонії за порушення у сфері охорони державної таємниці, ми дійшли висновку, що кримінальна відповідальність як в Україні, так й в Естонії за дані злочинні діяння практично ідентична.

Характеризуючи французьке законодавство з даного питання, слід одразу ж звернути увагу на той факт, що юридичні основи діяльності щодо охорони державних таємниць у Франції були закладені ще в далекому 1960 р., коли держава увійшла до так званого «ядерного клубу», що являв собою групу ядерних держав. 4 липня 1960 р. був ухвалений указ про таємниці, в якому наводилось досить широке тлумачення поняття, що визначало секретність відомостей [20, с. 125].

На сучасному етапі розвитку французького законодавства, секретною вважається інформація оборонного значення, котру законодавець за ступенем секретності поділив на три рівні:

1) секретна оборонна інформація – це інформація, в результаті розголошення якої може бути спричинена істотна шкода національній обороні, а тому без дозволу відповідних органів влади не може бути поширена, окрім певних виключень;

– конфіденційна оборонна інформація – це інформація, розголошення якої вважається потенційно небезпечним для національної оборони або може призвести до розкриття інформації, віднесеної до більш високого рівня безпеки;

– надзвичайно секретна оборонна інформація – це «інформація, розголошення якої вважається вкрай небезпечним для національної оборони, жодна організація не має права здійснювати зберігання, передачу, відображення або знищення інформації цього рівня секретності без дозволу прем'єр-міністра Франції або секретаря національної оборони; часткове або вибіркове відтворення цієї інформації також суворо заборонено» [21, с. 39].

З погляду оборони менш чутливою виступає інформація у Франції, яка визначається як «захищена» і підрозділяється на такі рівні (за зростанням):

- незахищена (Non Protégé);
- поширення обмежене адміністрацією (Diffusion restreinte administrateur);
- поширення обмежене (Diffusion restreinte);
- конфіденційно, для молодших службовців (Confidentiel personnels Sous-Officiers);
- конфіденційно, для службовців (Confidentiel personnels Officiers) [21, с. 38].

КК Франції передбачає відповідальність за такі злочинні діяння у сфері охорони державної таємниці [22]:

– ведення розвідки з іноземною владою, з іноземним або іноземним контрольованим підприємством чи організацією або з їх агентами з метою спровокувати військові дії або акти агресії проти Франції, що відповідно карається 30 роками позбавлення волі і штрафом у розмірі 450000 євро;

– з метою доставки іноземній державі, іноземному чи підконтрольному іноземному підприємству або організації або їхнім агентам збирання інформації, документів, об'єктів, процесів, комп'ютерних файлів або даних, використання, розкриття чи розголошення яких, ймовірно, можуть підірвати

основні інтереси французької нації, що карається 10 роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 150000 євро;

– вчинення на користь іноземної влади іноземним або підконтрольним іноземним підприємством/організацією або їх агентами діяльності з метою придбання/доставки інформації, пристроїв, процесів, документів, предметів, комп'ютеризованих файлів чи даних, використання, розкриття чи розголошення котрих можуть торкнутися основних інтересів нації, що карається 10 роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 150000 євро.

Цікавим є те, що у Франції рівні класифікації відомостей, технологій, предметів, документів, інформаційних даних або даних картотек, що мають характер таємниці національної оборони, згідно з якими організована їх охорона, визначаються декретом Державної ради [23, с. 352].

Провівши аналіз між французьким та українським законодавством стосовно кримінальної відповідальності за порушення охорони державної таємниці, вбачаємо, що французьке законодавство все ж більш суворе, ніж аналогічне українське.

За КК України, за кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці законодавець передбачив кримінальну відповідальність у вигляді обмеження волі або позбавлення волі, виключно в деяких випадках – позбавлення права займатись певною діяльністю, та не передбачає фінансових санкцій, як це передбачено за французьким законодавством.

Законодавство Франції у порівнянні з українським має більш ширший спектр секретної інформації у сфері оборони, адже, як вже раніше йшлося, у цій країні секретна інформація додатково за ступенем секретності поділяється на три рівні (конфіденційна оборонна, секретна оборонна, надзвичайно секретна оборонна), чого не зустрічаємо в українському законодавстві.

В Узбекистані досліджуване нами питання врегульоване Законом «Про охорону державних таємниць». Відповідно до цього Закону, державними секретами Узбекистану є особливої важливості, цілком таємні і секретні

військові, політичні, економічні, науково-технічні й інші відомості, що охороняються державою й обмежуються спеціальними переліками [24].

Державні таємниці Узбекистану поділяються на:

- державну;
- військову;
- службову.

Державну таємницю становлять відомості, розголошення яких може негативно вплинути на якісний стан військово-економічного потенціалу Республіки або спричинити інші тяжкі наслідки для обороноздатності, державної безпеки, економічних і політичних інтересів Узбекистану.

Військову таємницю становлять відомості військового характеру, розголошення яких може спричинити тяжкі наслідки для обороноздатності, державної безпеки і Збройних сил Узбекистану.

Службову таємницю становлять відомості в області науки, техніки, виробництва й управління, розголошення яких може завдати шкоди інтересам Узбекистану [24].

Отже, якщо порівнювати розподіл державних таємниць на види в Україні й Узбекистані, можна зробити висновок, що в Україні існує більш детальна класифікація залежно від виду відносин:

- у сфері оборони,
- у сфері економіки,
- у сфері науки і техніки,
- у сфері зовнішніх відносин,
- у сфері державної безпеки й охорони правопорядку.

А в Узбекистані поділ здійснюється залежно від сфери, у якій така таємниця охороняється.

За розголошення державної таємниці в Узбекистані передбачена кримінальна відповідальність, зокрема розголошення або передача державних секретів, тобто відомостей, що становлять державну, військову або службову таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку зі

службовою чи професійною діяльністю, за відсутності ознак зради державі карається обмеженням волі від трьох до п'яти років або позбавленням волі від трьох до п'яти років, а якщо це спричинило тяжкі наслідки, санкція збільшується до позбавлення волі від п'яти до восьми років [25, с. 92].

Врахувавши потребу розвитку України в сфері оборони, вбачається за доцільне за прикладом Франції систематизувати перелік секретної інформації у сфері оборони, розподіливши її на три рівні: конфіденційну оборонну, секретну оборонну та надзвичайно секретну оборонну.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження з обраної теми, слід відмітити, що особливої актуальності для нашої держави вона набуває в складних умовах сьогодення, коли на Сході України досі триває збройний конфлікт, а тому питання кримінально-правової охорони державної таємниці потребує детального наукового дослідження й відповідного належного законодавчого врегулювання.

Протиправні діяння за об'єктивною стороною досліджуваного складу кримінального правопорушення, суспільну небезпеку становлять виключно за умови спричинення такими діями/бездіяльністю суспільно небезпечних наслідків у вигляді спричинення шкоди недоторканості України, її територіальної цілісності, суверенітету, економічній та політичній незалежності, життю, здоров'ю та гідності кожної особи, бойовій готовності Збройних Сил України та других військових формувань, майну та решті цінностей.

Суб'єктами досліджуваних складів кримінальних правопорушень за ст.ст. 328 та 329 КК України, мають виступати не тільки ті особи, котрим такі відомості стали відомими завдяки виконання ними службових обов'язків чи були їм довірені, але й другі особи, які до державної таємниці одержали доступ у законодавчому порядку, або ж одержали доступ до такої інформації випадково, проте, в будь-якому випадку, усвідомлювали суть такої інформації й можливість спричинення, в разі подальшого її поширення шляхом оприлюднення чи розголошення, шкоди охоронюваним кримінальним законодавством інтересам життєдіяльності людей та суспільства.

Суб'єктивна сторона досліджуваних складів кримінальних правопорушень, за умови спрямування умислу на спричинення шкоди основному об'єкту або ж допущення настання такої шкоди, становить суспільну небезпеку. Суспільно небезпечні наслідки й наставатимуть у разі вчинення кримінальних правопорушень за ст.ст. 328 та 329 КК України в тому, випадку, коли для суб'єктивної сторони яких характерним буде вчинення

суспільно небезпечного діяння без прямого умислу, але шляхом злочинної самовпевненості, тобто коли винний не розраховував на настання таких наслідків, але міг передбачити реальний розвиток причинного зв'язку між наслідками, що настали та власною поведінкою; та шляхом злочинної недбалості, коли винний повинен був й міг усвідомлювати можливість настання вище зазначених наслідків.

Враховавши необхідність розвитку України у сфері оборони, вбачається за доцільне за прикладом Французької республіки систематизувати перелік секретної інформації у сфері оборони, розподіливши її на три рівні: конфіденційну оборонну, секретну оборонну, надзвичайно секретну оборонну. Вбачаємо, що запозичення позитивного зарубіжного досвіду буде одним із найефективніших шляхів здійснення наукового та законодавчого дослідження системи охорони державної таємниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25–26, ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.09.2020).
2. Семенюк О. Кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію. *Юридична Україна*. 2016, № 5-6. С. 35–44. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2016_5-6_8 (дата звернення: 14.09.2020).
3. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 16, ст. 93. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#top> (дата звернення: 15.10.2020).
4. Звід відомостей, що становлять державну таємницю : затверджено Наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05#Text> (дата звернення: 15.10.2020).
5. Про розвідувальні органи України : Закон України від 22 березня 2001 року № 2331-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 19, ст. 94. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14#top> (дата звернення: 15.10.2020).
6. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 грудня 2002 року № 374-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 12, ст. 89. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#top> (дата звернення: 15.10.2020).
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., перероб. і доповн. За ред. М.І. Хавронюка, М.І. Мельника. К. : Юридична думка, 2009. 1236 с.

8. Усов Д. С. До проблеми об'єкта розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України). *Форум права*. 2012. № 2. С. 720–724.
9. Виноградов А. К., Михайлуца М. І. Порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці та за розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрату документів чи матеріалів, що містять такі відомості. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 46–49.
URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/3/13.pdf> (дата звернення: 23.10.2020).
10. Кримінальне право України : особлива частина : підручник. За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
11. Шамсутдінов О. Відповідальність за розголошення державної таємниці за новим Кримінальним законодавством України. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2001. № 2. С. 21–25. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/15561/1/02_p21.pdf (дата звернення: 23.10.2020).
12. Усов Д. С. Кримінально-правова характеристика суб'єкта розголошення державної таємниці. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 3. 2013. С. 251–258. URL : http://files.visnikkau.org/200001302-6ad596bcf6/Visnyk3_30.pdf (дата звернення: 23.10.2020).
13. Сергійчук В.В. Розмежування розголошення державної таємниці від суміжних злочинів за суб'єктивною стороною. *Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук*. м. Миколаїв, 13-14 грудня 2019 р. С. 123–126. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/41dec2019/33.pdf> (дата звернення: 23.10.2020).
14. Про державну таємницю та секретну інформацію іноземних держав : Закон Естонської Республіки (State Secrets and Classified Information of Foreign States Act). URL :

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/501042019009/consolide>

(дата

звернення: 18.11.2020).

15. Грищенко І. В. Досвід країн Східної Європи у сфері охорони державної таємниці. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. С. 19–22.
16. Корченко О. Г., Архипов О. Є., Дрейс Ю. О. Оцінювання шкоди національній безпеці України в разі витоку державної таємниці : монографія. Київ : Наук.-вид. центр НА СБ України, 2014. 332 с.
17. Сидоренко С. М. Організаційно-правові засади охорони державної таємниці Естонської Республіки. *Національна академія Служби безпеки України*. 2018. С. 327–329.
18. Кримінальний кодекс Республіки Естонія. 2001. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/516052019002/consolide> (дата звернення: 18.11.2020).
19. Усов Д. С. Захист державної таємниці за кримінальним законодавством інших країн на пострадянському просторі. *Публічне право*. 2013. С. 103–109.
20. Зайцева-Калаур І. В. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Охорона державної та комерційної таємниці». ТНЕУ. 2018. 147 с.
21. Косминя А. П. Аналіз системи охорони державної таємниці у Франції. *Інтернаука : міжнародний науковий журнал*. 2017. № 1 (1). С. 38–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_1%281%29__9 (дата звернення: 18.11.2020).
22. Кримінальний кодекс Франції. URL : https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=37A505566D0755937CE8328830F89F4F.tplgfr29s_1?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20190727 (дата звернення: 18.11.2020).
23. Уголовный кодекс Франции. Научн. ред. : Н.Е. Крылова, Л.В. Головки. Санкт-Петербург, 2002. 648 с.

24. Про охорону державних таємниць : Закон Республіки Узбекистан від 7 травня 1993 р. № 848–ХІІ. URL: <http://www.lex.uz/acts/98845> (дата звернення: 18.11.2020).
25. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан. URL : <http://www.lex.uz/acts/111457#163893> (дата звернення: 18.11.2020).